
PARAPSYKOLOGI

Skeptiska myter krossade?

Jesper Jerkert kommenterar några nytillskott till en maratondebatt.

AKADEMISK PARAPSYKOLOGI är ett vetenskapsfilosofiskt lackmuspapper. Så fort man ställer frågor om parapsykologins vetenskaplighet hamnar man nämligen snabbt i en situation där man måste besvara filosofiska frågor.

Till exempel: *Hör parapsykologisk forskning hemma vid ett universitet?* Den som hävdar att parapsykologi är pseudovetenskap som under inga omständigheter bör bedrivas vid universiteten blir tvungen att redogöra för sin syn på universitetens uppgift och på vetenskapens natur. Den som tycker att parapsykologi hör hemma på universiteten måste göra samma sak. Bägge parter blir antagligen tvungna att ta ställning till frågor som: Är alla forskningsämnen som finns vid våra universitet vetenskapliga? Hur

mycket av ett ämnes vetenskaplighet ligger i de använda metoderna, och hur mycket ligger i ämnets relationer till annan (förmodad) kunskap?

Eller ta en annan fråga man måste ställa när parapsykologi kommer på tal: *Hur starka är de belägg som parapsykologer lagt fram för fenomenens existens, framför allt de statistiska beläggen?* Om man vill besvara denna fråga leds man omedelbart till följande intressanta vetenskapsfilosofiska spörsmål: Vilken typ av slutsatser kan man dra ur statistik? Kan man till exempel bevisa att ett visst fysikaliskt fenomen existerar, enbart ur statistiska samband? Hur väl preciserade måste de hypoteser vara som man utsätter för en statistisk prövning?

Föga förvånande pågår en evighetsdebatt mellan parapsykologins förespråkare och dess kritiker om dessa och andra frågor. Det har t.o.m. skrivits fackartiklar om själva debatten [1–2]. Även i *Folkvett* har en lång och i mitt tycke läsvärd artikel om debatten mellan förespråkare och kritiker varit införd [3].

Själv har jag inte tänkt klart kring alla kniviga frågor i denna debatt. Men jag har tänkt tillräckligt mycket för att våga mig på att kortfattat kommentera några av de senaste tillskotten i debatten. Jag syftar på parapsykologen Dean Radins bok *Entangled Minds*, som utkom 2006 [4] och har recense-

Hur starka är de belägg som parapsykologer lagt fram för fenomenens existens, framför allt de statistiska beläggen?

rats i *Folkvett* [5]. I boken säger sig Radin vederlägga ett antal "skeptiska myter" (s. 282–292), inte minst av den kände kritikern James Alcock. Eftersom jag har läst den artikel av Alcock [6] som Radin vill mota i grind och tycker att den är mycket tänkvärd, tog jag del av Radins motargument med stort intresse. Nedan ska jag bedöma några av Radins svar. Under varje rubrik nedan redogör jag först för kritiken mot parapsykologin, därefter för Radins motargument, och sedan ger jag en egen kommentar.

ÄR PARAPSYKOLOGI SOM ANDRA ÄMNER?

En klassisk tvistefråga är huruvida den akademiska parapsykologin ska betraktas som vilket vetenskapligt ämne som helst, eller om det skiljer sig från "vanliga" ämnen i väsentliga avseenden, och i så fall vilka. (Denna fråga delar inte nödvändigtvis in debattörer i "anhängare" och "kritiker". Man kan t.ex. vara anhängare av parapsykologisk forskning och samtidigt anse att ämnet skiljer sig radikalt från andra forskningsområden.)

Alcock och många andra kritiker menar att parapsykologin är mycket olik andra ämnen som påstås vara vetenskapliga. Den saknar nämligen en säker faktabas, ett allmänt accepterat och demonstrerbart fenomen som alla forskare är överens om existerar, samt standardiserade forskningsmetoder.

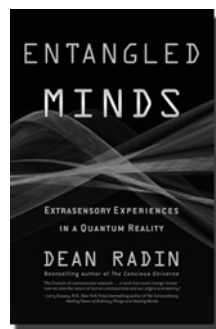
På detta svarar Radin att parapsykologi sedan 1969 är accepterad av American Association for the Advancement of Science (AAAS). Han hävdar vidare att en riktig vetenskap inte ska vara standardiserad – även om det *finns* ett antal standardiserade forskningsmetoder inom parapsykologin, t.ex. telepatiforskning enligt ganzfeld-metoden –

utan bör karakteriseras av livlig debatt och kontroverser, både med avseende på metoder och resultat.

Min kommentar: Hänvisningen till AAAS återkommer ständigt, men är tämligen intetsägande. Det är ju inte AAAS som bestämmer vad som är vetenskap. Och även om Radin har rätt i att det finns ett antal mer eller mindre standardiserade forskningsmetoder inom parapsykologin, har dessa inte givit tydliga, positiva resultat.

LETANDET EFTER "MIRAKLER"

En annan kritik som Alcock framför går ut på att parapsykologin är olik andra ämnen därför att den *eftersträvar* att finna konstigheter (eller "mirakler" eller "anomalier", eller vad man vill kalla dem). Så gör inte forskare inom andra



ämnen. Visserligen tycker forskare av alla schatteringar att det är spännande med märkliga resultat, men man letar i regel inte speciellt efter sådana. Ett skäl till det är att letandet efter konstigheter är en ineffektiv forskningsmetod. Konstiga resultat är ju i allmänhet inte produktiva.

Radins svar är att parapsykologer inte alls söker efter anomalier. De försöker i stället kartlägga mänskliga upplevelser – upplevelser som ofta påverkat människor starkt och som har rapporterats i stor mängd genom historien.

Min kommentar: På ett sätt är Radins svar logiskt. Eftersom han själv är övertygad om att paranormala feno-

men existerar, ser han inget konstigt i att man letar efter dem. Men samtidigt är svaret undvikande. Radin riktar in sig på att man undersöker *upplevelserna*, men det torde inte kritiker ha något emot. Kritiker anser däremot att de *antaganden om upplevelsernas orsak* som parapsykologer torgför är problematiska, något som Radin rimligen bör känna till.

Radins åsikt är värd att kommentera även ur en annan aspekt. Det är vanligt att parapsykologins anhängare berättar om egna eller andras spontana upplevelser av sammanträffanden eller annat som tolkats paranormalt. Sådana anekdoters betydelse för enskilda personer anförs ofta som motivering för att bedriva parapsykologisk forskning. Det framgår att Radin tillhör dem som tar för givet att parapsykologiska experiment, t.ex. av ganzfeld-typ eller av den typ där personer i extremt långa försöksserier ska påverka en slumpgenerators utfall, undersöker samma fenomen som anekdoterna beskriver. För Radin och många andra parapsykologer ger såväl anekdoter som laboratorieexperiment exempel på "psi". För egen del tycker jag att mycket talar för att det *inte* rör sig om samma sak. Till synes paranormala händelser i människors vardagsliv är spontana och starka, något som sällan gäller för upplevelser som försökspersoner har i parapsykologiska experiment. Även om experimentellt inriktade parapsykologer någon gång i framtiden skulle finna starka belägg för paranormala fenomen, skulle det därför inte ge något automatiskt stöd för uppfattningen att det som människor tolkar som paranormala händelser i deras vardag verkligen *är* paranormalt.

VAD ÄR PSI?

”Psi” används som samlingsnamn på paranormala fenomen, och parapsykologi sägs då vara sökandet efter psi. Men vad är psi, mer bestämt? Engelska *Journal of the Society for Psychical Research*, en av de mest respekterade parapsykologiska tidskrifterna, säger sig vilja uppmuntra ”en vetenskapligt sinnad undersökning, utan fördomar eller förutfattade meningar, av de mänskliga förmågor, verkliga eller förmodade, som synes vara oförklarliga enligt allmänt erkända hypoteser” [7]. En vanlig kritik mot denna och liknande definitioner är att psi inte definieras i termer av vad det *är*, utan i termer av vad det *inte är*. Det gör parapsykologins studieområde unikt jämfört med andra vetenskapers studieobjekt.

Radin bemöter även detta resonemang. När en laddad partikel skjuts genom en bubbelkammare, skriver Radin, detekteras den med vad den *inte är*, nämligen de små bubblor som bildar spår i det flytande vätet där partikeln passerat. Bara för att partiklarna *detekteras* på detta sätt, betyder det inte att de *definieras* enbart negativt. På samma sätt berättar negativa psi-definitioner hur psi undersöks i laboratoriet, inte vad man tror att psi verkligen *är*. En positiv definition kunde enligt Radin vara ”psi är en metod för distansöverföring av information utan att de vanliga sinnena används”.

Min kommentar: Radin verkar ha missförstått vari kritiken består. Hans ”positiva” definition är ju lika negativ: psi definieras som en förmåga *utan* inblandning av de vanliga sinnena, men vad psi egentligen är vi inte reda på. Att definitionen inleds med orden ”psi är” betyder det inte att den är positiv, mer än i en ointressant grammatisk bemär-

kelse. Med en "positiv definition" bör menas att man anger egenskaper får som psi *har*, inte egenskaper som psi *inte* har. Att parapsykologerna trots långvariga ansträngningar inte kunnat ge en positiv definition av psi är enligt min mening ett allvarligt bekymmer, framför allt metod- och tolkningsmässigt. Så länge man inte vet något om psi kan man nämligen heller inte säga sig ha belagt paranormala fenomen i statistiska experiment, hur signifikanta resultat man än får. (Se även under nästa rubrik.) Psi blir bara en etikett som betyder "en eller flera faktorer som vi inte vet något om".

Många skeptiker – och även en och annan kritiskt lagd parapsykolog – har låtit påskina att bristande upprepbarhet är det enda problemet inom experimentell parapsykologi. Om man bara kunde finna ett experiment som var tydligt upprepbart skulle saken vara klar, menar man. Det är enligt min mening en sanning med modifikation. Förutom upprepbarhet måste man klargöra vad det man letar efter har för egenskaper, så att man vet vad man kan förväntas hitta. Dessa saker kan naturligtvis gå hand i hand: om man lyckas finna ett sätt att få upprepbara resultat så kan man förhoppningsvis också fastslå någon eller några av psis egenskaper. Men de är ändå två skilda saker, och det räcker inte enbart med upprepbarhet för att psi ska anses belagt.

SLUTSATSER UR STATISTIK

När det gäller vilka slutsatser som kan dras ur statistiska experiment framhåller kritiker ibland att parapsykologer använder statistik på ett säreget sätt. Istället för att studera en känd variabels effekt på en annan känd variabel, vilket

är det normala, önskar parapsykologerna dra slutsatsen att ett i övrigt okänt och obekräftat (och eventuellt fysikaliskt oförklarligt) fenomen existerar helt utifrån statistisk evidens. Enligt kritiker som Alcock är det tvivelaktigt om sådana slutsatser kan vara berättigade.

Radin svarar att denna fråga avgjordes redan 1937, då Burton Camp, ordförande i amerikanska *Institute of Mathematical Statistics*, uttalade sig om kritik mot den då kände parapsykologen J. B. Rhines statistiskt inriktade experiment. Enligt Camp fanns det inget att invända mot Rhines statistiska analys.

Min kommentar: Radin har inte förstått kritiken. Camp kommenterade bara den rent matematiska sidan av saken, men kritiken är inte matematisk utan metodologisk och filosofisk. Frågan är alltså inte huruvida parapsykologerna räknat fel, utan vad uträkningarna kan säga om ett i övrigt okänt och obekräftat fenomen.

PARAPSYKOLOGENS KROCK MED ANNAN VETENSKAP

Parapsykologins påstått positiva resultat verkar inte gå ihop med mer väletablerade vetenskapliga resultat. Om parapsykologins resultat är korrekta, är det något allvarligt fel på fysiken och/eller biologin och/eller neurovetenskapen, hävdar kritiker.

Enligt Radin passar sådan kritik en religiöst troende, men inte en riktig forskare. Det är inte något "allvarligt fel" på existerande vetenskaplig kunskap, menar Radin, men den är heller inte absolut korrekt. Han exemplifierar med kvantfysik, som är radikalt annorlunda jämfört med klassisk fysik, men som innesluter den klassiska fysiken som en giltig förenkling under vissa omständigheter. Så

sker framsteg inom alla vetenskapliga discipliner. Att inte tro att det kan ske i framtiden tyder på dålig inlevelseförmåga, skriver Radin.

Min kommentar: Även om Radin har rätt i att stora framsteg kommer att göras inom vetenskapen, är det osannolikt att så kommer att ske inom parapsykologin. Radin undviker också att kommentera att parapsykologer ofta helt medvetet formulerar hypoteser som strider mot etablerad vetenskap. Så gör forskare normalt inte. Istället är arbetsgången att man så långt som möjligt försöker förklara saker och ting med redan känd kunskap. Först om det inte går, måste man överväga nya förklaringsätt. Många parapsykologer skulle med enfass hävda att de fenomen som de söker efter inte kan förklaras med befintlig kunskap. Problemet är bara att de alltför ofta visat sig ovilliga att undersöka vad man faktiskt vet. Tjocka böcker finns skrivna om den normala men kanske lite ovanliga psykologi som skulle kunna förklara paranormalt tolkade upplevelser [8], men parapsykologer är sällan intresserade av att ta del av dem.

PRISER TILL PARANORMALA DEMONSTRATIONER

Om psi verkligen fanns, skulle någon för länge sedan ha vunnit något av de otal priser som utlovas till den som kan demonstrera psi. Så säger kritiker ofta.

Radin svarar att ett sådant pris säkert till slut kommer att betalas ut. Förr eller senare kommer någon person som har tillräckligt stark psi-förmåga att klara ett test, anser han. Däremot anser han det knappast meningsfullt för akademiska parapsykologer att försöka vinna priser genom att utföra stora, statistiska undersökningar, eftersom

sådana undersökningar kan kosta mer än prissumman om man ska vara någorlunda säker på att nå positiva resultat.

Min kommentar: Vi får väl vänta och se!

Vad skulle hända om goda belägg för psi kom fram?

De flesta akademiska psykologer utgår från att psi aldrig har belagts på ett ordentligt sätt. Om övertygande belägg framkom, skulle psykologer och andra kasta sig över detta nya spännande område. Att parapsykologin inte får mer uppmärksamhet beror på att dess resultat inte är starka nog för att förtjäna mer.

Mot detta resonemang invänder Radin att de flesta psykologer inte kan speciellt mycket om parapsykologin och dess resultat. När en omtalad, positiv metaanalys av ganzfeld-experiment publicerades i prestigefyllda *Psychological Bulletin* 1994, rusade psykologerna ingalunda till parapsykologin. Inga replikationsförsök gjordes från "vanliga" akademiska psykologer.

Min kommentar: Detta är en av Radins bättre poänger. Jag tycker att skeptiker ska akta sig för att hävda att vanliga forskare kommer att kasta sig över parapsykologin så fort ordentliga belägg dyker upp. Beläggen kan nämligen vara statistiska, och då kommer de flesta att resonera som jag: statistik och upprepbarhet räcker inte, utan man måste känna till några egenskaper hos själva fenomenet innan man kan säga att det verkligen existerar.

MYCKET ELLER LITE FORSKNING?

Det sagda kan räcka som exempel på Radins försök att vederlägga skeptikernas "myter". Ibland har Radin lite rätt, men oftare har han fel.

Avslutningsvis vill jag också nämna en tvistefråga som

Radin *inte* tar upp, vilket först överraskade mig. Jag tänker på ett klassiskt trätoämne: har det utförts mycket eller lite parapsykologisk forskning i historien? Skeptiker hävdar gärna att mycket forskning har utförts, och att parapsykologerna ändå inte funnit klara belägg för psi. Alltså finns inte psi. Ett vanligt motdrag från parapsykologer är "två-månadersargumentet". Det går ut på att all akademisk parapsykologisk forskning sedan 1800-talet finansieringsmässigt inte motsvarar mer än ungefär två månaders psykologisk forskning idag. Alltså har det egentligen forskats alldeles för lite inom parapsykologi, trots att man har hållit på i över hundra år [9].

Radin nämner inte detta argument i sitt avsnitt om "skeptiska myter", förmodligen för att han inte har något behov av det. Han anser att psi redan är belagt, och skriver att det finns "hundratals experiment som vi här har gått igenom [och som stödjer psi-hypotesen], och dessa är i sig en delmängd av en större litteratur" (s. 289). Om man anser att psi är belagt blir det förstås viktigt att framhålla hur mycket redan utförd forskning man stödjer sig på.

Debatten lär fortsätta. ♣

REFERENSER

1. Bauer, E. "Criticism and controversy in parapsychology – an overview", *European Journal of Parapsychology* 5, 1984, s. 141–166.
2. Palmer, J. "ESP in the Ganzfeld: Analysis of a Debate", *Journal of Consciousness Studies* 10(6–7), 2003, s. 51–68.
3. Dalkvist, J. & J. Westerlund, "Parapsykologin och dess kritiker – ris och ros", *Folkvett* 2003:3, s. 5–41. (Även återgiven i J. Jerkert (red.), *Fakta eller fantasier*, Stockholm 2007, s. 32–52.)
4. Radin, D. *Entangled Minds: Extrasensory Experiences in a Quantum Reality*, New York 2006.
5. Hansson, T. H. "Ledande parapsykolog om kvantfysik", *Folkvett*

2006:4, s. 34–41.

6. Alcock, J. E. "Give the Null Hypothesis a Chance: Reasons to Remain Doubtful about the Existence of Psi", *Journal of Consciousness Studies* 10(6–7), 2003, s. 29–50. (Även översatt till svenska i J. Jerkert & S. O. Hansson (red.), *Vetenskap eller villfarelse*, Stockholm 2005, s. 197–220.)
7. Citerat efter J. Beloff, *Parapsychology: A Concise History*, London 1993, s. 64.
8. Zusne, L. & W. H. Jones, *Anomalistic Psychology: A Study of Magical Thinking*, Hillsdale, NJ 1989 (2:a uppl.).
9. Om man tittar lite närmare på tvåmånadersargumentet finner man att det är ytterst svagt, se J. Jerkert, "The two months argument for parapsychological research", *Skeptical Inquirer* July/Aug 2007, s. 62–64.